

Maatschappij "De Veluwe" (deel 2)

J.G. ten Bokkel

De werktijden zijn gewoonlijk: In December en Januari van 8 - 12 en van 1½ - 6 uur; In November en Februari van 7½ - 12 en van 1½ - 6 uur; In de overige maanden van 7 - 12 en van 1½ - 6 uur. Acht de directie overwerk nodig, dan wordt er langer gewerkt.

Heel eigenaardig is het loonstelsel ingericht. Alle arbeiders hebben met hunne gezinnen vrij wonen, vuur, licht en voedsel; den gehuwden worden de warme spijzen in restaurant-bussen thuis gebracht, de ongehuwden gebruiken ze in de gemeenschappelijke eetzaal. Koffie, thee, suiker enz., wordt eens per week verstrekt.

De voeding der kinderen komt ten laste van het winstaandeel van vader of moeder. In geid ontvangen de gewone arbeiders bovendien f 2,25 per week, de hoofden van afdelingen f 5,- en de directeur f 10,-. In geval van ziekte wordt -uit de ziekenkas- slechts het halve geldloon uitbetaald, maar bovendien vrije geneeskundige hulp verstrekt. 's Avonds te 10 ure wordt het elektrisch licht uitgedraaid, zoodat allen moeten zorgen vóór die tijd in bed te zijn.

De Veluwe zoals ze nu is, doet het meest denken aan een patroon die zeer veel voor zijn werkvolk doet, maar daarentegen ook zeer vaal van hen eischt. Groote offers toch worden van het geheele personeel gevergd in het belang der vereeniging, om deze te dwingen tot bloei, en slechts uit dit oogpunt is het b.v. te verdedigendat voor overwerk slechts acht centen per uur wordt betaald. Niets hebben de arbeiders te zeggen over de regeling of wat dan ook van het werk, en het quasi-socialistische bestaat hierin, dat zij zonder kennisgeving aan den directeur niet buiten de gemeente mogen komen, en dat de aandeelhouders beslissen hoe laat ze naar bed moeten.

Zeker mogen we de heer Molijn er mee gelukwenschen, dat hij niet heeft getracht de zaak te geven in handen der arbeiders, niet heeft getracht een geliefd toekomstbeeld in 't klein te verwezenlijken te midden van eene maatschappij als de onze. Eene socialistische maatschappij in een kapitalistische is een onding, een doodgeboren kindje. 't Is volkomen waar dat voor eene socialistische samenleving de menschen beter moeten zijn dan thans, maar ze door stichtende voorbeelden en brave boekjes beter maken, is zelfs op de Veluwe eene onmogelijkheid.

Ware de geheele maatschappij socialistisch, dan zouden de menschen vanzelf beter moeten zijn. Ze zouden niet stelen, omdat er niets te stelen zou vallen. En bovendien waarvoor zouden ze het moeten doen? Ze hebben de absolute zekerheid dat zij en hunne kinderen, en het verdere nageslacht, nooit aan eenige levensbehoefte gebrek zullen hebben; mocht er nog iets aan deze zekerheid zijn toe te doen, dan zal dit alleen kunnen gebeiren door een braaf sociaal leven, en deze zoete zekerheid schept menschen zóó belangeloos als wij in onze ongerustheid nooit kunnen zijn, en als ook de arbeiders in eene miniatuur-commune niet kunnen zijn. Want wie en wat geeft hun waarborgen voor de toekomst? En zonder zulke model-menschen lukken die socialistische proefnemingen nooit, daarvoor is thans de concurrentie te zwaar.

We moeten thans de voornaamste gebouwen van naderbij bekijken, en zullen ons voorstellen dat we via de stationsweg den schoon beplanten grooten straatweg hebben bereikt en nu dezen langs de verspreide burgerwoningen opwandelen in de richting van Elburg. 'k Hoop dat iedereen op dezen tocht treft wat het lot mij goedgunstig had beschooren; mooien zonneschijn. Voor mij had hij dubbele waarde, daar hij scheen over berijpte bomen.

Gearriveerd aan de terreinen der maatschappij, is het eerste wat wij van haar zien een reusachtig bord, vastgespijkerd aan een groot fors gebouw, en met het opschrift: Mij. De Veluwe, Vereenigingsgebouw. Plaat No. 4 geeft de afbeelding. De naam duidt aan,



Mij. De Veluwe, Vereenigingsgebouw

dat wij hier staan bij den haard van gezellig verkeer en de verschillende lokalen van dit gebouw voldoen werkelijk zeer goed aan deze behoefte. Rechts van den ingang eene leeszaal met bibliotheek van 2000 deelen; links eene spelen en conversatiezaal. Daarnaast de groote eetzaal voor de ongehewden, waar drie malen per dag het bewijs wordt geleverd, niet slechts dat arbeid gezond maakt, maar ook dat de begrippen "vele varkens" en "dunne spoeling" volstrekt niet onafscheidelijk aan elkaar zijn verbonden. 's Avonds wordt deze zaal dikwijls gebruikt voor verschillende

cursussen, waarvan vooral de teeken- en zangcursus zeer in den smaak vallen. Op de eerste verdieping bevinden zich de slaapkamers voor de ongehewde mannen, voor elk eene afzonderlijke kamer.

Van de eetzaal voert een klein tramlijntje naar de daarachter gelegen kokerij en bakkerij, waarin plaat No. 5 ons gelegenheid geeft, een blik te slaan. Midden in het lokaal staat het groote kooktoestel; een reusachtig waterbad, met drie ketels, stelt het hoofd dezer afdeling, eene leerling der Amsterdamschen huishoudschool, in staat dagelijks voor 80 menschen het middagmaal te koken, bestaande uit vleesch, groente en aardappelen, met 's Zondags een toeÛtje. In den bakoven wordt voor deze talrijke familie het brood gebakken, een deegmolen is er voor het kneden, en tal van andere machinetjes maken het de directrice en hare helpsters zoo makkelijk mogelijk. Eene interessante keuken.

Verder wandelende langs den straatweg, komen we nu aan de zuivelfabriek, zie de zesde plaat, waar Mejuffrouw Branderhorst het soevereine gezag uitoefent. Alles gaat hier machinaal, volgens ter-plaatse geleerde Deensche methode, en geene hand raakt de boter aan. De boeren uit den omtrek brengen de melk, deze wordt gezift en op temperatuur gebracht, en met behulp van een centrifugaalmachine is spoedig de boter gereed. 't Is de moeite waard, eens te zien hoeveel vuil langs dezen weg uit de "zindelijke" melk verwijderd wordt.

We vragen daartoe, den nog niet weer gereinigden ontroomer even te mogen zien, en bemerken nu aan den binnenkant van dit toestel een laag van eenige millimeters dikte, gevormd uit haren, meststoffen, vezels, gedoode bacteriën, etterachtige stoffen, enz. enz. Al dit vuil is afkomstig van 1000 liters melk, en kan slechts op deze wijze verwijderd worden; de op oudetwetschen



Mij. De Veluwe, Keuken en Bakkerij

wijze bereide boeren-boter laat dus in dit opzicht nog al wat te wenschen. "Maar niet over denken", zegt men in zoo'n geval.

Het volgend gebouw, weer een honderd meter verder gelegen, is de verffabriek, de wascherij, het bad en het machinehuis. Het is vooral op de verffabriek dat de onderneming steunt, en aan alle kanten zien we de verfmolens staan, langzaam draaiende, en de glibberige verf persende naar de reservoirs. Hier wordt het een mensch niet slechts groen en geel voor de oogen, maar ook in allerlei andere kleuren kan hij zich verlustigen; hier wit als rijp, daar karmijn als de wangen der straks bewonderde melkmeid.

Van het badhuis, eene douche-inrichting, mogen de arbeiders en moeten de leerlingen geregeld gebruik maken. Trouwe bezoekers krijgen zelfs prijzen. Wat er in de wasch-inrichting gebeurt kan ieder begrijpen. Het geheele personeel is verplicht er gebruik van te maken. Getrouw aan het beginsel niets met de handen te doen wat beter en makkelijker door werktuigen kan worden verricht, gaat ook hier alles machinaal. Een druk op een knopje, en als ijzeren slaven buigen en wentelen zich de kuipen, en schudden het linnengoed dooreen en slingeren het water eruit met nauw-begrijpbare kracht. Echt een natte wasch. Vouwen, strijken, mangelen enz. gebeurt boven. In het machinehuis wordt de elektrische kracht opgewekt waardoor de machines in de verschillende gebouwen zich zulke gehoorzame en ijverige dienaren kunnen toonen, waarmede in de keuken gekookt, en waarbij in de huiskamers gelezen wordt. Naar elk gebouw loopen geleidingen, die de bewoners dit grootsteedsche gemak verschaffen.

Onze wandeling langs den straatweg voortzettende, zien we weldra tusschen het boomtealweer een gebouw dat ons uitnodigt tot binnentreden. 't Is het scheikundig laboratorium, waar het hoofd der verffabriek, de heer de Clercq, niet slechts de proeven neemt voor zijn kleurrijk werk, maar ook de melk onderzocht wordt voor de boterfabriek. Met iets in houding en stem alsof de uitvinding hem heel wat hoofdbrekens had gekost, vertelt de veertienjarige helper hoeveel duizendmaal per seconde het hiertoe gebezigde toestel kan ronddraaien. - Aan het laboratorium is een fotografisch atelier verbonden.

Aan de andere zijde van de straatweg liggen twee gebouwen die ook tot de Veluwe behooren. Het eene, een oud woonhuis, herbergt de hout- en metaalbewerking, en de schrille kreten van het in-bewerking-zijnde blik, ijzer en hout kunnen ons doen vermoeden dat de operatie niet pijnloos is. In de eerste plaats voorziet deze afdeling in de behoefte aan emballage, en verder wordt er de houtsteek- en houtsnijkunst beoefend.

Het andere gebouw, hoewel zeer belangrijk voor de onderneming, is het minder voor ons; Het bevat de pakhuizen vol verfvaten, en de kantoorlokalen, en is dus in zijn soort evenzeer een centrum als het machinegebouw. Wellicht zijn de kantoren voor een boekhouder zeer het bezien waard, want ook hier is alles nieuw en vernuftig; met genoegen herinner ik me b.v., hoe de grootboeken over een tramlijntje naar de brandkluis werden geschoven.

Het eenige gebouw dat we nog onbesproken lieten is het heerenhuis, de oude Bunte. Trouwens, veel is er niet van dit "soliede en weldoortimmerde" pand te vertellen. 't Is een huis zooals alle groote huizen, met ramen, deuren enz. enz.

Beneden wonen thans de heer en mevrouw Molijn, boven zijn de slaapkamers voor de ongetrouwde vrouwelijke medewerkers. Uitgestrekte moestuinen, boomgaarden en varkensstallen worden cijnjsbaar gesteld aan de gemeenschappelijke keuken, en boomkwekerijen doen zien dat men ook aan de toekomst denkt. De ligging van het buiten is verrukkelijk, en het rusten na den arbeid is hier zeker dubbel-zoet.

Ik hoop dat de lezer, die mij tot hiertoe heeft willen volgen op mijn dooltocht, zich thans een enigszins juist beeld kan teekenen van de inrichting der maatschappij. Dank zij de verspreide ligging der gebouwen en de aanwending van elektriciteit, moet ieder erkennen dat inderdaad het natuurschoon zeer weinig of niet heeft geleden, en voorloopig schijnen de zaken uitstekend te marcheeren. Welk oordeel de Toekomst zal uitspreken over dit stelsel? Ja, dat moeten we overlaten aan Haar Edele; wij kunnen niet anders dan het beste hopen. Misschien doet het meer aan de oplossing der beruchte sociale kwestie dan we ons thans kunnen voorstellen, al moeten we vreezen dat de welmeenende directeur licht iets te veel verwacht van de frissche lucht en de eenvoudig-landelijke omgeving.

Daar hebben we b.v. de jenever-kwestie, één van de redenen waarom de heer Molijn de stad ontvluchtte. Jenever, die meer ellende brengt in meer gezinnen "dan gelukkige menschen wel weten", wordt zeker in de groote steden in meer-verlokkende vorm aangeboden dan te Nunspeet, maar heeft toch ook hier het burgerrecht veroverd.

Als 's Zondags de morgenpreek plichtmatig is aangehoord, verzamelt het gezin zich om de karaf, den vorigen dag door huisvrouwelijke zorg gevuld, en ieder laaft zich aan het verfoeilijke tuig. 'n Mens moet eens een „oerdigheid" hebben, meenen ze. Krijgen ze flink de smaak te pakken, wat allicht met een der huisgenooten 't geval is, dan wordt al gauw in de week een staartje genaaid aan het Zondagsche feest, en alleen de schaarsheid van geld is oorzaak, dat zij voor de jeneverstokers niet zulke voordelige klanten worden als „de stadslû".

Een bepaald gevaar levert de lage levensstandaard in dit en andere Veluwse dorpen. Eenvoud, landelijke eenvoud is een mooi ding, maar heeft heel-nare familie, en 't zou jammer zijn als de geïmporteerde arbeiders hun levenspeil verlaagden naar het Nunspeet's model. 't Is heel eenvoudig, geen zakdoek te gebruiken --- neusdoek, zeggen ze in Nunspeet --- en nooit andere lichaamsdeelen te wasschen dan hoofd en handen, maar toch ook wel een beetje vies. En de Veluwse krot-woningen, we wezen er reeds op zijn zoo mogelijk nog ellendiger dan de gemiddelde woning van den stads-arbeider. Laten we hopen, dat de flinke woningen, die we op de afbeeldingen 2 en 3 kunnen bewonderen, een afdoend middel blijken te zijn voor teruggang in dezen.

Omstreeks ééne minuut voor de van Zwolle komende treinen het station Nunspeet bereiken, ziet de reiziger rechts van de spoorbaan eenige reusachtige letters opgehangen aan de boomen. Samen geven ze de uitnodiging: „Bezoekt de Maatschappij de Veluwe".

Mochten er onder mijn lezers zijn die vroeger of later van deze invitatie gebruik maken, dan kunnen zij verzekerd zijn van een gulle ontvangst, van eene wandeling in eene zeer schoone streek, en van een merkwaardige, leerrijken dag.

Bron:

Het Tijdschrift „EIGENHAARD" 1896

